

Kapellveien habiliteringssenter

- Stiftelsen Nordre Aasen -

Et tjenestetilbud til barn og unge
med nevrologisk betingede
utviklingsforstyrrelser og deres familier.

Thomas Haugerud, Rita K. Nilsen, Jannicke
Bakke og Sophia Andreasson

Målgruppe

- Klassisk autisme
- Høytfungerende autister/Asperger syndrom
- Uspesifiserte og/eller sammensatte utviklingsforstyrrelser
- Spesifikke språkvansker/utviklingsafasi
- Psykisk utviklingshemming med omfattende lærevansker og problematferd

Tilbud og tjenester

- Pedagogisk og diagnostisk utredning og testing
- Veiledning/oppfølging til foreldre, barnehage, skole og andre samarbeidpartnere
- Veiledning i hjemmet
- Arenaveiledning
- Intensiv trening/opplæring på dagtid
- Intensiv behandling med døgnopphold fra mandag til fredag
- Kurs og hospitering

Ambulant veiledning

- Rapport fra utredning med forslag om tiltak og videre oppfølging.
- Målsettingmøte med foreldre og barnets støttepersonell i etterkant av utredning
- Veiledningsavtale
- Veiledning på barnets arenaer, intensive saker 1 gang pr uke.
- Jevnlig evaluering av mål og barnets utvikling med formell halvårsevaluering.

Intensiv trening - dag

- Miljøterapeutressurs 1-4 dager i uken
- Tidsperiode 09.00-13.00
- 6 måneders periode
- Individuelle opplegg
- 1:1 trening eller trening/samspill i små grupper
- Støttepersonell/andre ansatte eller foreldre tilstede
- Behandlingsmøter med målvalg og evaluering hver 14. dag

Intensiv behandling- døgn

- 2 miljøterapeutressurser 4 døgn i uken (nattevakt i tillegg)
- 6 måneders periode
- Individuelle opplegg
- Fokus på veiledning av foreldre og andre av barnets arenaer
- Behandlingsmøter med målvalg og evaluering hver 14. dag

Intensiv behandling- døgn

- Fase 1. Barnet flytter inn, kartlegging
- Fase 2. Miljøterapeutene igangsetter tiltak på Kapellveien, foreldrene observerer
- Fase 3. Foreldrene utfører nye tiltak på Kapellveien med veiledning fra miljøterapeutene
- Fase 4. Miljøterapeutene utfører tiltakene på barnets kjente arena
- Fase 5. Foreldre gjennomfører tiltak på hjemmearenaen, miljøterapeutene observerer

Behandling av problematferd hos 3 barn med utviklingsforstyrrelser

Gutt 1

Å leie voksne på tur. Ny stimuluskontroll, nye muligheter.

Et tiltak for å etablere leing av voksne på tur ute
gjennom bruk av visuelt basert materiale og
positiv forsterkning

Thomas Haugerud
Kapellveien habiliteringssenter

Målpersonen 1

- Henvist 3 år gammel, med mistanke om autisme.
- Henvisningsgrunnlag: *diagnostisk vurdering, utredning av forutsetning for språk og veiledning til barnehage*
- Store atferdsproblemer på alle arenaer
- Kunne imitere ord og korte setninger, men viste ingen tegn til språkforståelse. Brukte ikke ord funksjonelt

Målpersonen 2

- 5 år bor hjemme med foreldre og søsken
- Diagnose moderat psykisk utviklingshemming
- Mye problematferd i flere situasjoner
- Store samarbeidsvansker. Fulgte ikke instruksjoner, gjorde ofte det motsatte av instruksjonen
- Snakker i 3-5 ord setninger, ferdigheter etablert i sær trening overføres naturlig til andre situasjoner
- Brukte dagsplan som roet han ned på kjente arenaer
- Mye "tvangspreget" atferd i rutine situasjoner og når ble for kjedelig og vanskelig. Mye av dette var atferd han likte å gjøre (positivt forsterket)

Opphold på dagavdelingen

- Hatt opphold over 4 semestre
- Barnehagen mottatt veiledning i forhold til trening av språklige og sosiale ferdigheter
- Jobbet med at personalet skal følge miljøregler for å forebygge og håndtere problematferd når dette forekommer

Problematferd

- Kaster objekter og bilder
- Tisser på andre
- Skriker
- Slår/sparker
- Verbale ytringer som tar fokus bort fra det han skal gjøre
- Gjør motsatt av det som er forventet
- Synger ved krav
- Tvangspreget rigiditet
- Spyttter
- Forekom i flere situasjoner med forskjellig funksjon

Analyse av leie problemet

- Inne: leide både voksne og barn på vokal instruks og når vi fysisk krevde leiing
- Ute: leide aldri voksne
- Bakgrunnsfaktorer påvirket ikke sannsynligheten for at han leide voksne ute
- Antagelig negativt forsterket ved at han fremviste problematferd og de voksne slapp. Blitt en "regel" å ikke leie ute.

Hvorfor måtte vi gjøre noe med det?

- Han ble kjørt til habiliteringssenteret om morgenen, personalet ”gruet” seg for å dra hjem om ettermiddagen
- La seg ned i fotgjengeroverganger midt i Oslo sentrum
- Hørte ikke på de voksne ute
- Mistet tur i barnehagen fordi personalet opplevde det som vanskelig å ha kontroll på han i trafikken og ellers

Mål for tiltaket

- Gutten leier den voksne når denne på bestemmer det
- Gi personalet kontroll over målpersonen på tur ute
- Foreldre ikke involvert i tiltaket, de har ikke mottatt veiledning, men ble tilbudt dette etter 20 påfølgende turer hvor han mestret å leie personalet

Hvordan ble dette gjennomført?

- Personalet fra barnehagen utførte tiltaket under veiledning fra personell fra Kapellveien og etter hvert alene
- Utført på reiseruta mellom Kapellveien og barnehagen etter endt dagopphold og ved noen turer
- Etter hvert utvidet til barnehagens faste tur steder og med faste personer

Registrering

- Tiden han benyttet til å protestere ble målt.
- Brukte stoppeklokke og den ble startet ved første tegn til at han viste fysisk motstand mot å leie.
- Stoppet opp, dro til seg armen, satte seg ned
- Hvis han protesterte verbalt, men allikevel gikk og leide ble dette ikke registrert.
- Registrering foretatt av miljøterapeut og student i praksis, kan ha vært noe unøyaktig
- Ikke foretatt baseline, rapportert som et problem i barnehagen i lang tid.

Tiltak 1

- **Ekstinksjon av unnslippelse**
- Hans problematferd skulle ikke lede til at vi slapp handa hans
- Atferdsspesifiserende ros ble formidlet når han leide og gikk samtidig
- Dette ble valgt fordi liknende strategier hadde vist positiv effekt på liknende problemstillinger

Resultat tiltak 1

- Første tur, protester i 7 minutter
- Andre tur, protester i 29 minutter
- Tredje tur, protester i 53 minutter

Tiltaket avbrutt pga eskalering i protestatferd.

”Feilkilder”:

- To forskjellige reiseruter benyttet
- dårlige dager som førte til lavere terskel for å protestere

”53 minutters episoden”

- Forferdelig slitsomt for personen som utførte dette.
- Vanskelig for personalet og utføre dette ute ”blant folk”.
- Målpersonen virket utslitt rett i etterkant.
- Når han kom til barnehagen lekte han fint med de andre barna
- Foreldrene ble informert om episoden, men merket ikke at noe var annerledes når han kom hjem på ettermiddagen

Tiltak 2, materiale

Tiltak 2

- Leie bildet signaliserte når han skulle leie.
- Han fikk presentert bildene i garderoben før han gikk ut
- Innledningsvis ble det levert forsterker 2 sek før leiebildet ble presentert
- Vokal instruks ble gitt samtidig som bildepresentasjon
- Levering av forsterker og ros hyppig mens han leide
- Forsterker etter hvert kun for å leie og når han kom til barnehagen (sluttforsterker)
- Kun sluttforsterker og til slutt kun ros

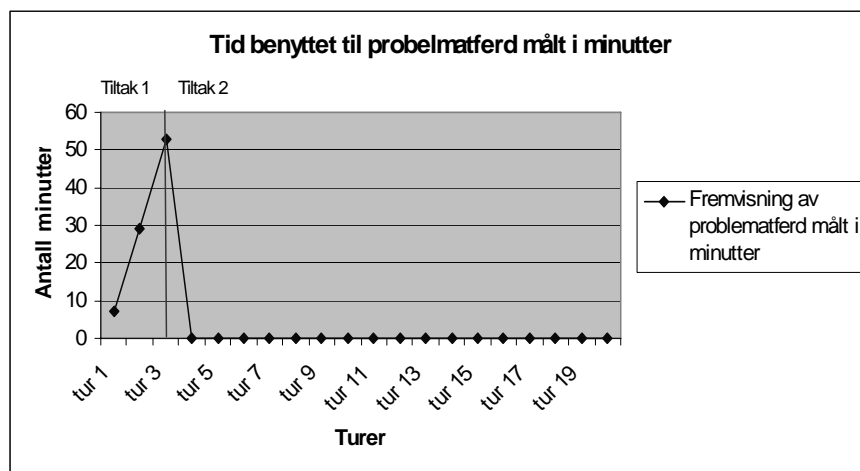
Hvorfor valg av bilder?

- Innføring av dagsplan førte til reduksjon av problematferd forbundet med overganger
- Han hadde en lekeremse med bilder som han benyttet ute i barnehagen. Hver aktivitet var symbolisert med et bilde (huske, dumpe, vannlek etc.) han fulgte stort sett denne.
- Positive erfaringer med liknende intervensjoner på liknende problemstillinger også med andre barn.

Resultat tiltak 2

- Umiddelbar nullforekomst av protester under tiltaket
- Falt til ro og smilte, spurte om å få godteri....
- Tur 5 foretatt til lekeplass ved Kapellveien
- På den sjette turen ble det registrert problematferd i 2 sekunder ved første presentasjon av leiebildet, men da personalet som leide han fortsatte å gå, sluttet han med protestene med en gang. Da han gikk av trikken prøvde han å løpe fra barnehagepersonalet rett før presentasjon av leie bildet. Forsøket på å løpe fra ble registrert som 2 sekunders protestatferd
- Tur 9 til nærliggende lekeplass fra barnehagen

Resultater

Mulige virkningsmekanismer

- Endret de aversive elementene ved kravet ved tilby han en antatt forsterker før kravepresentasjon
- Endret selve kravet, vokalt + visuelt (innføring av ny stimuluskontroll)
- Kommet i posisjon til å forsterke leiing
- Etablert ros som betinget forsterker i denne situasjonen
- Endring av stimuluskontroll fra bilder til vokal instruks etter endt tiltak
- Ikke en nedgang i problematferd i andre situasjoner
- Han er et rutinemenneske og en har fått etablert nye rutiner/regler i denne situasjonen

Hvordan går det nå?

- Etter ca 4 mnd fjernet de bildene når han gikk på tur med barnehagen.
- Går nå i 1.klasse
- Stortrives på skolen
- Ingen rapporterte problemer med leiing når han er ute på tur.
- Generell nedgang i problematferd og lar seg lettere stoppes når han lager seg uhensiktsmessige kjeder, rutiner og regler

GUTT 2

- Behandlingsopphold høsten 2007
- Var da 8 år
- Har diagnosen atypisk autisme
- Bor hjemme sammen med mor, far og storesøster
- Går i en spesialklasse på vanlig skole
- Har vanlig SFO, med 100% assistent

RESSURSER

- Gutten er ofte i godt humør
- Han er sosial, og liker kontakt med voksne
- Han har humor og glimt i øyet
- Han er glad i musikk, og han er glad i å være ute
- Han liker å leke med biler og se på DVD

HENVISNINGSGRUNNLAG

1. Omfattende problematferd hjemme:
  - Ønske om å kontrollere alt til enhver tid.
  - Foreldrenes forsøk på grensesetting førte til slag, spark, bitt, klyping, skalling, spyting, intens hyling og roping, masing og repeterende spørsmål
  - Selvstimulering i form av høye lyder

- Eksempler på ting gutten ville bestemme:
  - Ville ikke ha på jakke ute, og lot ikke mor ha på jakke heller
  - Mor måtte svare ”ja” hver gang han sa ”mamma”
  - Mor måtte gå bak han inn døra når han kom fra SFO, og middagen måtte da stå på bordet
  - Mor kunne ikke ha oppsatt hår eller briller
  - Mor måtte sitte på bestemte steder på bestemte måter

- Søster måtte spise oppe på rommet sitt på hverdager, men fikk spise sammen med de andre i helgene
- Søster fikk ikke være hvor hun ville
- Gutten ville bestemme hvem av foreldrene som skulle gjøre hvilke aktiviteter sammen med han
- Gutten ville bestemme hvem som skulle hente han etter SFO
- Gutten ville sitte foran i bilen og bestemme musikken
- Gutten ville bestemme alt de skulle gjøre

2. Rigiditet

- Gutten lagde seg mønstre for hvilken vei han skulle gå rundt bordet når han skulle sette seg
- Han måtte berøre en person som tok på han på nøyaktig samme sted
- Han lagde mønstre i hvordan de voksne måtte svare på hans spørsmål og hvor mange ganger de måtte svare

3. Språkvansker

- Ut fra testresultater på PEP-R og Reynell, ligger gutten på et nivå tilsvarende 2 ½ år både reseptivt og ekspressivt
- Da gutten i perioder snakker veldig mye, har hans språkforståelse blitt sterkt overvurdert

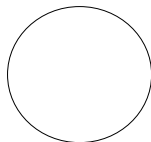
- Film fra utredning, september 2006

OVERSIKT OVER MÅL OG TILTAK

1. Språk og kommunikasjon
2. Selvstendighet i ADL
3. Medisinutprøving
4. Pedagogiske mål

1. SPRÅK OG KOMMUNIKASJON

- **Personer på de ulike arenaene utvikler felles strategier for håndtering av problematferd**
  - Kunne respektere samhandlingsmerke

Forts.

- Kunne følge enkle instruksjoner fra nærpersion
- Kunne følge de samhandlingsreglene som til enhver tid er gjeldende;

- **SAMHANDLINGSREGLER**
- **Hvordan gi beskjed til gutten om hva han skal gjøre:**
  - Si hva gutten skal gjøre, ikke ha fokus på det han ikke skal gjøre
  - Korte beskjeder med tydelig innhold
  - Ikke spør han når vi mener at han skal en ting
  - Vær konsekvent
  - Ikke gå inn i forhandlinger – en regel er en regel
  - Spørsmål besvares kun en gang

- **Ros**
  - Gi spesifikk ros for all positiv atferd
- **Nærperson**
  - Nærperson skal bære samhandlingsmerke slik at det blir tydelig for gutten hvem som bestemmer
  - Det er viktig at andre personer tilstede også respekterer at det er nærperson med samhandlingsmerke som bestemmer
  - Når gutten henvender seg til andre voksne, skal disse svare gutten en gang på det han spør om.

Forts.

Hvis han begynner å vise problematferd, skal den voksne peke på samhandlingsmerket og si ”du er sammen med...”

- Lotto på Kapellveien, slutten av september 2007

- **Oversikt i hverdagen**
  - Kunne følge en dagsplan i form av en filofax med ordbilder og pictogrammer
  - Kunne følge en ukeplan
  - Kunne avslutte aktiviteter ved hjelp av nedtellingsklokke
  - Kunne forstå bruk av tegnøkonomi
  - Kunne følge en remse med pictogrammer på badet
  - Kunne velge attraktive aktiviteter fra en valgtavle

– Kunne følge en egenaktivitetsperm

• **Kunne holde på med ulike aktiviteter over tid**

- Kunne se på DVD og barne-tv med egnet innhold
- Kunne bli lest for fra bok med egnet innhold
- Kunne spille lotto med nærpersion
- Kunne legge puslespill med opptil 20 brikker
- Kunne gå tur sammen med nærpersion
- Kunne spille fotball med nærpersion

- Kunne gå tur på ski
- Kunne gå på skøyter
- Kunne vise akseptabel atferd i svømmehallen

• **Kunne bruke språket til å be om goder og aktiviteter på en akseptabel måte**

2. SELVSTENDIGHET I ADL

- **Kunne dekke bordet ved å hente tallerken, glass og bestikk på kjøkkenbenken**
- **Kunne spise med skje og gaffel**
- **Kunne spise variert mat**

- **Kunne være mest mulig selvstendig på badet**
- **Kunne ha på yttertøy når han skal ut**

3. MEDISINUTPRØVING

- **Fontex**

4. PEDAGOGISKE MÅL

- **Kunne forstå bilder, ordbilder og pictogrammer i dagsplan, ukeplan, remse på badet og egenaktivitetsperm**
- **Ta PEP-R for å kartlegge ferdighetsnivå**

HJEMFLYTTING

- **Hva gikk bra?**

- Foreldrene bestemte nå hva som skulle gjøres og når, ved hjelp av:
  - Miljøreglene
  - Systemene
  - Økt aktivitetsnivå
  - ADL
  - Selvstimuleringen ble borte

- **Hva ble annerledes enn på Kapellveien?**

- Personalet fra Kapellveien bestemte ikke over gutten hjemme. De var der kun for å støtte og veilede foreldrene
- Foreldrene var ikke like tydelige og konsekvente i sine krav som personalet på Kapellveien
- Dette medførte at gutten ble mer usikker på personalet fra Kapellveien. Noe som viste seg ved at gutten var tydelig stresset, og det var større forekomst av masing, utprøving og utagering

OPPSUMMERING AV BEHANDLINGSOPPHOLD

- Samhandlingsreglene og systemene har fungert svært bra
- Kraftig nedgang i problematferd
- Økning i verbal kommunikasjon, og nedgang i selvstimulering i form av høye lyder
- Ingen nedgang i rigiditet, men den har blitt lettere å bryte

STATUS pr. APRIL 2008

- Bruker filofax, nedtellingsklokke, smilemerker og ukeplan hjemme med god effekt
- Fremdeles mye masing hjemme, men så å si ingen protester på å gjøre det som står i filofax

- Foreldrene synes det er slitsomt å skulle la være å svare på mas og repeterende spørsmål, men prøver så godt de kan å følge opp.
- Foreldrene er fornøyde, og ser en klar forbedring fra før behandlingsoppholdet.

- Det var en økning i problematferd på skolen og SFO i januar.
- Skolen har klart å lage tiltak slik at situasjonen nå er rolig igjen, og gutten fremviser lite eller ingen problematferd på skolen.
- SFO sliter noe mer. Det er vanskelig å få tak i assistenter som forstår viktigheten av å bruke systemene konsekvent, og som klarer å la være å mase og diskutere med gutten. Ny assistent har fått opplæring nå i april, og ting ser nå ut til å gå bedre.

GUTT 3

- Behandlingsopphold våren 2007
- Var da 8 år
- Har diagnosen atypisk autisme og utviklingshemming
- Bor hjemme sammen med mor, far, storebror og storesøster
- Går på spesialskole og har SFO der

RESSURSER

- Han er sosial, og liker kontakt med voksne
- Viser gjenkjennelse med glede når han ser personer han kjenner
- Han har humor og glimt i øyet
- Han kan delta i enkle spill som lotto
- Han kan samhandle med nærpersoner på en enkel måte, og ha en viss form for sosial lek
- Han liker å gå tur, og er fysisk sterk

HENVISNINGSGRUNNLAG

- **Utredning og behandling av atferdsproblematikk**
  - Angrep på voksne med kloring, klyping, spyting, sparking, biting, slag, spark, skalling og kasting av gjenstander
  - Selvskading i form av biting i hånd og hopping på knær
  - Uhensiktsmessige rigiditeter

Forts.

- Konfliktfylt forhold til mat
- Våkner i perioder tidlig om morgenen, med økt uro før skoletid disse dagene

OVERSIKT OVER MÅL OG TILTAK:

Redusere forekomst av problematferd:

- Ha tilstrekkelig oversikt over aktiviteter, arenaer etc.
- Kunne gjennomføre flere aktiviteter både ute og inne, alene og sammen med andre
- Hindre etablering av tvangspreget rigiditet
- Ha felles strategier for hvordan hindre/begrense skader på han og andre

Forts.

- Økte kommunikasjonsferdigheter
- Sove hele natta
- Spise og drikke variert og sunt til faste tider
- Medisinutprøving
- Oppstart nytt skole - og SFO-tilbud

Ha tilstrekkelig oversikt over aktiviteter, arenaer etc.

- Ukeplan
- Dagsplan
- Valgtavle
- Timestokk

Kunne gjennomføre flere aktiviteter både ute og inne, alene og sammen med andre

- Valgtavle
- Nye aktiviteter i dagsplan:
  - Lekeplass
- Leke alene

Hindre etablering av tvangspreget rigiditet

- Varierte gjennomføring av alle aktiviteter
- Voksne så etter og forsøkte å bryte mønstre så fort de oppsto
- Voksne styrer aktiviteter der man vet det er fare for at gutten lager seg mønstre
- Bryting av rigiditeter:
  - Diskret

Ha felles strategier for hvordan hindre/begrense skade på han og andre

- Ofte nødvendig å holde gutten, viktig med klare rutiner for hvordan dette skal gjøres
- Forebygging av utagering gjennom andre tiltak
- Felles tiltak ved utagering
  - 4A

Økte kommunikasjonsferdigheter

- Noe trening på verbalimitasjon, skille på verb/substantiv, ”gi meg...”, motorisk imitasjon, reseptiv og ekspressiv benevning av ordbilder
- Krav om at gutten skulle bruke de ordene han kunne i naturlige situasjoner
- PEP-R

Sove hele natta

- Det var ikke noe problem å legge seg om kvelden, problemet oppsto de gangene gutten våknet tidlig på morgenen.
- På Kapellveien våknet han oftest mellom 05.30 og 06.30
- Det ble bestemt at gutten skulle være på rommet frem til klokka 06.30

Forts.

- Det å vente kunne føre til økt uro og utagering
- Nattvaktene satt inne på rommet til gutten etter at han hadde våknet
- Timestokk ble tatt i bruk

Spise og drikke variert og sunt til faste tider

- Middagsmeny på kjøleskapet
- Faste måltider i filofax

Medisinutprøving

- Lære å ta medisin
  - Oppløst i eplejuice, vann og lignende
  - Gjemt i is, yoghurt, syltetøy og lignende
  - Tegneserie
  - Tvangsmedisinering med skje og sprøyte, sittende i sofa og liggende på gulv
  - Trening på ”spise fra skje”, men medisin ble gitt i is

- Medisin ble gitt i trening på ”spise fra skje”
- Medisin ble gitt ved fremvisning av pictogrammet ”spise fra skje” utenom treningssituasjon

- Effekt av medisinering

Oppstart nytt skole – og SFO-tilbud

- Måtte bytte skoletilbud pga den alvorlige problematferden
- Uten skoletilbud deler av februar
- Oppstart i mars 2007, med mye veiledning både på Kapellveien og på ny skole og SFO

OPPSUMMERING AV BEHANDLINGSOPPHOLD

- Systemene er i bruk på alle arenaer, og fungerer bra.
- Gutten spiser nå middag sammen med resten av familien, og spiser det han får servert
- Gutten er flinkere til å bruke språket sitt i naturlige situasjoner, og har blitt mer ivrig etter å få fortalt de voksne hva han vil

- Antall minutter med holding/nedlegging redusert fra en topp på 178 minutter på en uke, til 2 minutter den siste uka han var på Kapellveien
- Gutten tar medisiner fra en skje med nugatti, og medisinene har god effekt
- Avlastningen har ikke hatt mulighet til å få så mye opplæring og veiledning som de andre arenaene, og ting fungerer noe dårligere der

STATUS PR. APRIL 2008

- Systemene fungerer fremdeles godt på alle arenaer, og foreldrene er fornøyde
- Nå har også avlastningen tatt disse i bruk, noe som har hatt positiv effekt her
- Medisingiving er noe mer usikker enn i juni. Det er nå tilfeller hvor han spytter ut medisinen, men stort sett tar han den

- Vi har ingen registrering på utagering fra hjemmet, men på skole, SFO og avlastning forteller de om stadig kortere og mindre intensive episoder
- Den siste tiden har de hatt 1-2 episoder med uro om dagen på skolen, med holding hver gang fra 1-3 minutter. Det er sjelden de nå må holde han liggende
- Samme mønster har de på SFO, men de har ikke episoder hver dag
- På avlastningen har de fra 0-8 episoder på en helg, hver med varighet på 2-20 minutter